

Doplňte si, prosím, § 8 a) za § 8 v minulém *Mlatu*.

§ 8 a) Vývoj a nahodilost

Ukázali jsme si, že výklad nového ze starého je nesprávný. To znamená, že jsme odmítli prohlásit vývoj za zákonitý (jestliže zákonitost chápeme ve smyslu imanentním). Musíme však i na opačnou stranu postavit své výhrady a svůj nesouhlas. Právě tak nesprávný totiž je i výklad nového z nahodilostí. Kontingence sice patří v jistém smyslu nezbytně ke každé vývojové linii, která pokračuje k novým formám, k novým skutečnostem. Je to však kontingence subjektivní, tj. je to kontingence takového či jiného typu vždy podle subjektu ji posuzujícího (k ní se stavícího). Určité postavení materiálu (původní struktura) je kontingentní ze stanoviska organizačního centra; opačně zásah organizačního centra je kontingentní z hlediska původního materiálu. Ukázalo se, že nemůžeme k sobě zahrnovat kterékoli nové s kterýmkoli starým; to znamená jinými slovy, že jsou už (přirozeně) dány určité okruhy, v nichž (tj. uvnitř jichž) má rozlišení na nové a staré teprve věcný smysl, tj. smysl, přesahující pouhé rozlišení časové na předcházející a následné. Analogicky nyní nemůžeme každou posloupnost časovou považovat už za vývoj, nýbrž musíme dbát především okruhu reálně, přirozeně daného, tvořícího reálnou, přirozenou souvislost. A v takovém vývojovém procesu, který v jistém smyslu v jeho úhrnu musíme považovat za subjekt a který ergo musíme nahlížet z vnitřka, tj. z jeho vlastní perspektivy, najdeme – schematicky řečeno – ještě dva odlišné, i když vzájemně svázané procesy. Jeden z nich představuje vývoj materiálu k dané organizaci, struktuře vyššího typu; druhý z nich je představován rozvojem, uskutečňováním, vtělováním organizační struktury do materiálu a v materiálu. Jen posuzujeme-li celkový proces vývoje z vnějška, může se nám jevit jako nahodilý. Ve skutečnosti je střetnutím dvou elementů, které samy o sobě pokračují (vyvíjejí se) i přirozeně, tj. samy ze sebe, i organizovaně, tj. pod transcendentním zákonem, zároveň.

Střetnutí toto není jen ustavičným na sebe narážením, které by probíhalo v podstatě v nahodilostech, nýbrž je střetnutím organizovaným. Tato organizace patří k samé podstatě pokračujícího vývoje; je to především diferenciací organizujícího celku (centra) na orgány centrální a periferní. Zatímco periferní orgány slouží téměř výhradně už ztechnizovaným funkcím organickým (např. funkcím ekonomizovaným), skutečné pokračování je téměř plně v kompetenci orgánů centrálních. A funkce centrálních orgánů naprosto nemůže být označena za pouhé tápání, nebo dokonce za nahodilou (nahodilostní). Tato funkce je proto funkcí, že má smysl, má určitou strukturu a nese je s sebou: nese s sebou vždy něco plánovitého, rozvrženého, má vždy větší nebo menší organizační sílu, tj. dovede vždy více nebo méně pořádat nějakou partii skutečnosti novým způsobem (novým alespoň v dané situaci). Pokračovat tedy neznamená ani zdaleka jen nahodile tapat; ve vývoji, v pokroku i ta zkouška je rozsáhlým pokusem, vždy plným energie a organizovanosti, pokusem o zvládnutí určité situace, a proto pokusem, který vždy jaksi respektuje (lépe či hůře) tuto situaci, zaměřuje se na ni, připravuje se pro ni. Svoboda pak už z tohoto místa nemusí být pouhou indeterminovaností, a tím nahodilostí, nýbrž je pozicí, která umožňuje zvládnout danou situaci organizovaně, plánovitě čili progresivně.

„... každý tvor žije svým vlastním životem ... (životní melodie) ... Vyjmeme-li odtud krátký úsek – diferenciál tohoto pohybu – shledáme, že je zvíře vázáno na kus naší domovské planety, jakýsi životní prostor, k němuž patří též množství dalších živých bytostí; je členem určitého životního společenství (biocoenosis). Do tohoto životního prostoru ... je organismus zasazen jako kamének do mozaiky, jako naše orgány do celku našeho živého těla. Přitom je s různými členy svého životního prostoru v zákonitě, řekněme s v. Uexküllem plánovitě spojitosti. Prostředky tohoto spojení jsou jeho pozorovací orgány neboli receptory a jeho působivé orgány neboli efekty. ... Poznaný svět je (v matematickém smyslu) funkcí poznávajícího subjektu. Člověku je dán pouze tento svět, jeho forma je podmíněna jeho (tj. lidskou – LvH.) organizací a přirozeností jeho poznávajícího ducha. Tak je tedy okolí (okolní svět – Umwelt) nějakého organismu tím světem, který mu náleží, je jeho, kusem kosmu, jeho vlastním světem neboli ‚Eigenweltem‘, a nemá žádného jiného právě tak, jako my máme pouze tento nám přístupný svět. ... Celou touto svou životní stavbou je živá bytost skloubena se svým kusem světa; pro co není takové skloubení po ruce, to zde pro ni také není... Takový plánovitě s ní související okolní svět platí pro každý diferenciál běhu života.

S pokračováním tohoto běhu mění se zákonitě příslušný okolní svět, Merkwelt a Wirkwelt, a tak prochází zvíře stále novými okolními světy, jakýmsi ‚tunelem okolních světů‘ ... Aby mohl tento životní běh s jeho tunelem okolních světů blíže studovati, stanovil von Uexküll pojem funkčního okruhu. Receptory a efekty spolu souvisejí v organizaci zvířete; to, co zprostředkují receptory, jsou merkmály (Merkmale), a na co útočí efekty, jsou wirkmály (Wirkmale). Obojí rovněž souvisí a tak je uzavřen okruh pro každý životní úkon, funkční okruh. Wirkmály a merkmály okolního světa se přitom člení na významové nositele a každý funkční okruh má své zvláštní nositele významu. ... Když jsou určité částečné okruhy zapojeny, tu ostatní ustupují do pozadí... Proto také není u téhož zvířete okolní svět stále tentýž. Můžeme rozlišovati základní plánovitou stavbu ... od v dané chvíli aktuálního funkčního okruhu. Zapojením různých funkčních okruhů se tedy okolní svět mění a významoví nositelé vystupují do popředí nebo mizí jako předměty, na něž padá světlo nebo jež leží ve stínu. Součástí životního prostoru, pokud vůbec mohou být organizací uchopeny a vtaženy do okolního světa, mění svou roli, dostanou takřka barvy a tóny, jež jsou významovými barvami a tóny. ... Vlastní svět právě nesestává z věcí nebo z předmětů, nýbrž z nositelů významu, věci jsou částmi *našeho* okolního světa... Každé zvíře je tedy 1. členem biocoenosis, tj. prostorově i časově sjednoceného životního společenství a 2. členem nějakého druhu, tj. plamenného společenství a životního řetězu uvnitř biocoenosis. Kolem každé živé bytosti se pne jeho zvláštní kus vesmíru, jeho vlastní svět neboli okolní svět. Okolní světy se protínají, mají na sobě vzájemně podíl; na tom právě spočívá biocoenosis, a život může existovati skutečně pouze uvnitř takové biocoenosis. ... Životní plány s příslušnými stavebně funkčními plány a na nich závislými okolními světy souvisejí spolu v pletivu o mnoha ocích (zauzleních)... Každý organismus je tedy se svým okolním světem kusem kosmu, uzlem v světovém pletivu, všechny tyto životní plány s příslušnými okolními světy určité biocoenosis tvoří větší kus a každý z nich

má na něm účast, podle své organizace a své životní melodie, „podle zákona, podle něhož – právě jeho život – nastupuje.“

(Hans Petersen: *Die Eigenwelt des Menschen*, 1937, str. 1–7.)

Další doporučená četba:

Ferdinand Herčík: *Od atomu k životu*, nebo alespoň stručný výtah, který vyšel pod názvem:

Úvod do kvantové biologie (1946, 1949).

Ferdinand Herčík: *Život na ruby* (1945), str. 114–134. (Kapit. o metafysice života, o Whiteheadově učení.)

Vladimír Úlehla: *Zamyšlení nad životem* (1941), str. 316 – do konce, (kapitola V. oddíl 8.–19.)

Hans Driesch: *Člověk a svět* (1933), hlavně str. 25–28 a kolem.

Zároveň doporučuji, abyste si přečetli Karlem Svobodou přeložené Zlomky předsokratovských myslitelů, zvláště pak Alkmaióna, Hérakleita a Kratyla, eleaty, Empedoklea, Anaxagoru a Demokrita. Jimi začneme svůj historický přehled.

Váš

Láďa